

بررسی و تحلیل قابلیت‌های ژئوتوریستی و مقاصد ژئومورفولوژیکی شهرستان جلفا^۱

فریبا اسفندیاری درآباد^{۱*}، بهروز نظافت تکه^۲

۱-استاد گروه جغرافیا طبیعی، دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی (اردبیل، ایران)

esfandyari@uma.ac.ir

۲-دانشجوی دکتری دانشگاه محقق اردبیلی، دانشکده علوم اجتماعی، گروه جغرافیای طبیعی (گرایش

ژئومورفولوژی)، (اردبیل، ایران)

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۳/۰۲/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۳/۰۱/۳۰

چکیده

گردشگری در چارچوب الگوهای فضایی خاصی صورت می‌گیرد که مهم‌ترین بخش گردشگری شهری می‌باشد. ژئوتوریسم شاخه‌ای از صنعت گردشگری است و محوریت اصلی آن را رفتارشناسی سیستم‌های ژئومورفوسایت‌ها تشکیل می‌دهد. هدف از این پژوهش بررسی و تحلیل قابلیت‌های ژئوتوریستی و مقاصد ژئومورفولوژیکی شهرستان جلفا می‌باشد. در این پژوهش به صورت توصیفی و تحلیل و به کمک دو مدل ژئوتوریستی با مشارکت گردشگری و مسئولین فعال در صنعت ژئوتوریسم منطقه به بررسی و تحلیل قابلیت‌های ژئوتوریستی و مقاصد ژئومورفولوژیکی با استفاده از روش فیولت و پائولوا پرداخته شده است. طبق نتایج حاصل از این پژوهش، نتیجه مدل فیولت نشان می‌دهد منطقه‌ی جلفا با کسب امتیاز ۱۰ از مجموع امتیازهای نرخ گردشگری و مدیریت در زمینه‌های مختلف علمی، فرهنگی، حفاظتی و ارزش استفاده دارای توان ژئوتوریستی می‌باشد. همچنین طبق ارزیابی‌های صورت گرفته با مدل پائولوا از عوامل منفی رقابت‌پذیری منطقه جلفا به وجود ثروت طبیعی با مجموع ۸/۵ رقابت‌پذیری که بیشترین امتیاز را دارا می‌باشد و کمترین امتیاز در بین عوامل منفی مربوط به زبان و نیز اسکان غیر رسمی با مجموع ۲ می‌باشد. در بین عوامل مثبت بیشترین امتیاز مربوط به شاخص وجود ثروت طبیعی با مجموع ۸/۵ رقابت‌پذیری بوده و شاخص آبرگرم و درمانی با مجموع ۰/۵ کمترین رقابت‌پذیری را نسبت به سایر عوامل کسب کرده‌اند. بنابراین نتیجه‌گیری می‌شود با ارزیابی و شناسایی پتانسیل‌های شهرستان جلفا و توسعه توانمندی‌ها منجر به توسعه منطقه ژئوتوریستی و جذب گردشگر خواهد شد.

واژگان کلیدی: قابلیت‌های ژئوتوریستی، مقاصد ژئومورفولوژیکی، مدل پائولوا، شهرستان جلفا.

^۱ مقاله مستخرج از طرح پژوهشی نوع دوم به شماره قرارداد ۱۴۰۱۷-۲-۹-۱۴۰۲ که با حمایت دانشگاه محقق اردبیلی انجام شده است. مجری طرح، خانم

دکتر فریبا اسفندیاری درآباد، همکار اصلی طرح، بهروز نظافت تکه

مقدمه

ژئوتوریسم به معنای توریسمی است که هویت جغرافیایی یک منطقه یا مکان را حفظ می‌کند و در جهت بهبود آن تلاش دارد (یری را و همکاران، ۲۰۰۷). ژئوتوریسم همچنین باعث حفظ تنوع زمین‌شناسی و ژئوسایت‌ها می‌گردد (نیوسام و همکاران، ۲۰۱۱). این صنعت ترکیبی از زمین‌شناسی، ژئومورفولوژی، لندفرم‌ها و تمامی اشکال موجود در این می‌باشند. ژئومورفوسایت‌ها از مفاهیم جدید با ارزش فرهنگی، اکولوژیکی و اقتصادی می‌باشند که بر شناخت مکان‌های گردشگری استوار هستند. هدف از این مفاهیم شناسایی لندفرم‌ها و کشف تاریخ سطح زمین می‌باشد. همچنین در این خصوص مفهوم ژئوپارک مطرح می‌گردد که به حفظ میراث و هویت زمین‌گردشگری، آینده پایدار گردشگری اشاره می‌دارد و موجبات توسعه مقاصد ژئوتوریستی و ژئوسایت‌ها را فراهم می‌کند. ژئوتوریسم با هدف ارتقای توان توریستی اماکن ژئومورفولوژیکی و کشف و معرفی آن‌ها، ایجاد توسعه پایدار، مشارکت ساکنین در حفظ میراث زمین و حفظ محیط زیست اشاره دارند. در تعریف کلی مفهوم ژئوتوریسم را دریاچه نو به سمت توسعه گردشگری ارزیابی می‌کند. در صنعت ژئوتوریسم سعی بر این است که دخالت و تصرفی در محیط توسط انسان صورت نگیرد. اما به ناچار اگر اقدامی صورت گرفت این اقدام باید منجر به کمال در طبیعت شود (بیاتی خطیبی و همکاران ۱۳۸۹). به عبارتی ژئوتوریسم پدیده نوپایی است که در قالب دو شخصیت زمین‌شناسی و جغرافیا بیان شده است در ژئوتوریسم پدیده‌های ژئومورفولوژیک غلبه بیشتری نسبت به سایر پدیده‌های زمین‌شناسی دارند. این مخاطبان متخصصان و کارشناسان ژئومورفولوژی نه تنها و زمین‌شناسی، بلکه گردشگران عادی و علاقه‌مندان به طبیعت هم هستند. امروزه بیش‌تر بازارهای گردشگری تحت تأثیر ژئوتوریسم قرار گرفته‌است. این موضوع متأثر از فراوانی گردشگرهایی است، که در پی جاذبه‌هایی با ماهیت طبیعی هستند که کاملاً منحصر به فرد می‌باشند (مختاری، ۱۳۹۴). بخش گردشگری روستایی در جایگاهی ارزشمند و رو به رشد در بازار گردشگری قرار دارد و برای فعالیت اقتصادی در روستاها، درآمد قابل توجهی را به همراه خواهد داشت. به بیان جزئی‌تر، گردشگری روستایی، راه‌های بالقوه‌ای را برای بسیاری از مشکلات، فراروی نواحی روستایی ایجاد می‌کند. از جمله این راه‌ها می‌توان به این موارد اشاره کرد. گردشگری روستایی شامل مجموعه فعالیت‌هایی می‌باشد که از طریق فعالیت‌های گردشگری گوناگون، مانند اقامتگاه، غذا و ... درآمدهایی را برای ساکنان آن سکونتگاه‌های روستایی ایجاد می‌کند. گردشگری روستایی شامل تمامی فعالیت‌هایی می‌شود که به وسیله کشاورزان، مردم و دولت‌ها برای تفریح و استراحت گردشگران و همچنین جذب گردشگران به نواحی روستایی ارائه می‌گردد (فرمانی اردهانی، ۱۳۹۶). مفهوم پایداری به کانون اصلی مباحث علمی و دانشگاهی جهان تبدیل شده و الگوی گردشگری پایدار به عنوان تنها راه حل نجات طبیعت و انسان نمود یافته است. از این منظر الگوی گردشگری پایدار گردشگری را در غالب مرزها بررسی کرده و رابطه مثلث وار میزان جامعه میزبان و سرزمین آن را از یک سو و جامعه میهمان یعنی گردشگران را از سوی دیگر با

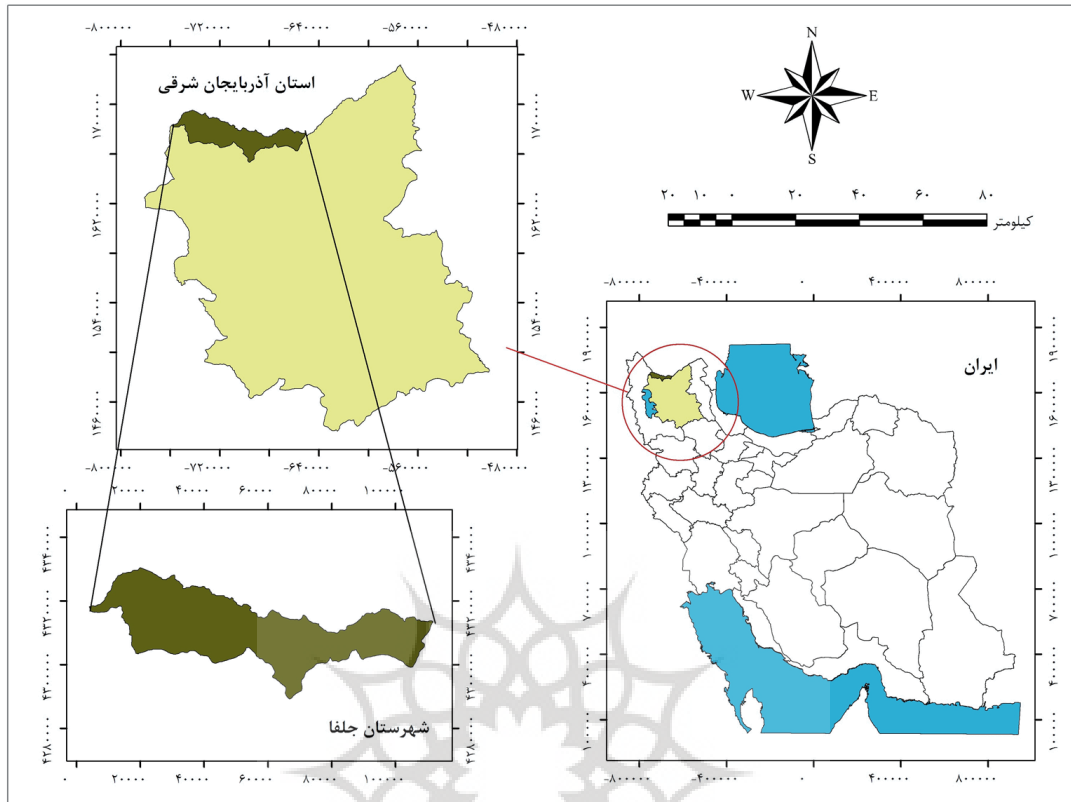
صنعت گردشگری برقرار می‌سازد و قصد دارد فشار و بحران موجود بین سه ضلع مثلث را تعدیل کرده و در طولانی مدت موازنه ای را برقرار سازد و آن را مورد توجه قرار دهد. رشد شتابان گردشگری طی دهه های گذشته و آینده نگریم مبتنی بر، آن همراه با تاکیدى که کارشناسان کشورهای رو به رشد بر تقویت و پشتیبانی این فعالیت در جهت اهداف توسعه پایدار در این ممالک روا می‌دارند مفهوم تازه ای را در مدیریت گردشگری مطرح کرده است که به عنوان توسعه گردشگری پایدار یاد می‌شود. گردشگری اگر به نحو مناسبی برنامه ریزی و مدیریت شود می‌تواند منجر به یک فرایند توسعه یافته برای حصول به پایداری توسعه در مناطق در کلیه ابعاد شود و اگر به درستی مدیریت نشود میتواند در درازمدت آثار و پیامدهای منفی به همراه داشته باشد. (دونگ و همکاران، ۲۰۱۴) وضعیت حفاظت و ژئوتوریسم را در ژئوپارک لوچیوان واقع در کشور چین مورد بررسی قرار دادند. استراتژی های جدیدی کاشت چمن به جای درختان برای بازسازی محیط زیست افزایش استفاده های علمی و آموزشی و بهبود اقدامات مدیریتی یکپارچه سازی پارک را برای توسعه پایدار در این منطقه تعریف نمودند. راه رسیدن به توسعه پایدار در مناطق روستایی استفاده از پتانسیل های ذاتی خود مناطق از جمله ژئوتوریسم و اکوتوریسم آن منطقه می‌باشد (زندى و جهانیان، ۱۳۸۹). در ایران و جهان نیز تحقیقات متعددی صورت گرفت. (بولنت و همکاران ۲۰۱۱) به پایداری گردشگری بستگی به پیوند میان طبیعت، گردشگری و محیط فرهنگی داشته، استراتژی گردشگری باید به صورتی توسعه یابد که باعث تعامل محیط زیست و انسان گردد و باعث حفظ آن شود. (روبان ۲۰۱۵) به بررسی الگوی جغرافیایی ژئوتوریسم پرداخته است که نتایج حاصله از آن نشان می‌دهد مطالعات ژئوتوریستی در سرتاسر جهان انجام می‌شود اما تمرکز آن بیشتر در اروپا، شرق آسیا، خاورمیانه و آمریکای جنوبی است. (فریکووسکی ۱ و همکاران، ۲۰۱۶) به نقل از نل و کوپر، ۲۰۰۹.۲) بیان می‌کند برای اینکه یک پروژه پایدار بماند، لازم است که نیازها و فعالیت های انسان کمتر از حد مجاز تعیین شده توسط محیط باشد. (نگویرا، ۲۰۲۰) بدنبال آن برای شناسایی و درک قابلیت های ژئوتوریسم لازم است در ابتدا به شناخت منابع فیزیکی و انسانی آن با نگرش پایداری محیط پرداخته شود. در ایران نیز تحقیقاتی در این زمینه صورت گرفته است که اغلب در زمینه گردشگری پایدار، ژئوتوریسم بیان شده‌اند. قنبری و همکاران (۱۳۹۲) روستای منطقه ای را از جنبه های ارزش علمی، اکولوژیکی، زیبایی شناختی، اقتصادی و فرهنگی مطالعه کردند؛ نتایج آن‌ها نشان دادند ارزش علمی سایت دارای اهمیت زیادی از نظر ژئوتوریستی نسبت به جنبه های دیگر است. (رحمانی، ۱۳۸۵) به بررسی وضعیت ژئوتوریستی کوه سوخته پرداخته است و ضمن ارائه ویژگی های طبیعی و جاذبه های منطقه به دسته بندی پدیده ی زمین شناسی کوه سوخته و به طبقه بندی پیشنهادی پرداخته و ارزش های گردشگری این مکان را ارزیابی کردند. (اسدی و محمدی، ۱۳۸۸) به بررسی ژئوتوریسم کمربند ماگمایی ارومیه پرداختند تا بدین وسیله راهی برای حفظ چشم اندازها و ذخایر طبیعی دریابند. زنگنه اسدی و همکاران (۱۳۹۴) در مقاله به روش فاسولاس تعدادی از ژئومورفوسایت های ژئوپارک پیشنهادی غرب خراسان را مورد بررسی قرار داده اند. سقایی و همکاران (۱۳۹۵) به بررسی و ارزیابی توانمندی های گردشگری شهر بوشهر با استفاده از مدل سوات و تاپسیس پرداخته اند و

نتیجه گرفتند که رفتار و برخورد مردم سواحل در اولویت اول جذب گردشگر قرار دارد. اصغری سراسکانرود و نظافت تکه (۱۳۹۹) به ارزیابی توان ژئوتوریستی و تحلیل رقابت‌پذیری مناطق ژئوتوریستی شهرستان سرعین (مطالعه موردی: بیلهدرق، دربند ورگه‌سران، آلوارس) با استفاده مدل پائولووا و هادزیک پرداختند. آن‌ها به این نتیجه رسیدند که منطقه گردشگری آلوارس از نظر رقابت‌پذیری نسبت به سایر مناطق گردشگری مورد مطالعه پتاسیل‌های مناسبی برای جذب گردشگر به شهرستان سرعین را به خود اختصاص می‌دهد. نعمتی و نظافت تکه (۱۴۰۱) توسعه توریسم و طبقه‌بندی‌های توریستی در استان اردبیل پرداختند آن‌ها به این نتیجه رسیدند که با توجه به ظرفیت‌های ژئومورفیکی و ژئوتوریستی با سرمایه‌گذاری اقتصادی منجر به شناساندن مناطق بکر ژئوتوریستی در سطح استان اردبیل شود. هدف از این پژوهش بررسی و تحلیل قابلیت‌های ژئوتوریستی و مقاصد ژئومورفولوژیکی شهرستان جلفا به دو روش پارک ملی و مدل پائولووا می‌باشد.

مواد و روش

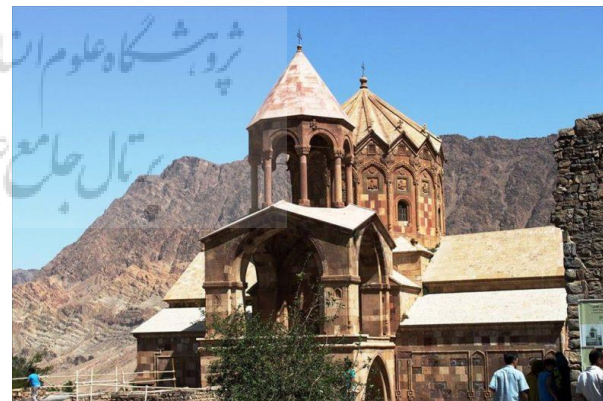
معرفی منطقه مورد مطالعه

شهرستان جلفا در شمال غربی استان آذربایجان شرقی، بین ۴۵ درجه و ۱۷ دقیقه تا ۴۶ درجه و ۳۱ دقیقه طول شرقی و بین ۳۸ درجه و ۳۹ دقیقه تا ۳۹ درجه و ۲ دقیقه عرض شمالی بصورت نوار باریکی در مرز شمالی استان واقع شده و از شمال به رودخانه ارس و جمهوری‌های نخجوان و ارمنستان و آذربایجان منتهی می‌شود. وسعت این شهرستان ۱۶۷۰/۳۱ کیلومتر مربع می‌باشد که شهرستان کلپیر حدود شرقی و شهرستان‌های مرند و اهر نیز همسایگان جنوبی این شهرستان محسوب می‌شوند. بطور متوسط عرض این شهرستان ۱۷ کیلومتر، و طول آن ۱۰۰ کیلومتر است. شهر جلفا مرکز این شهرستان در ۱۳۵ کیلومتری شمال غرب تبریز و ۶۵ کیلومتری شمال شهر مرند قرار دارد. شهرستان جلفا در شمال کوه کیامکی و در حاشیه جنوبی رود ارس واقع است. این شهرستان از جنوب به شهرستان مرند و شهرستان ورزقان، از خاور به شهرستان کلپیر، از باختر به استان آذربایجان غربی و از شمال به جمهوری آذربایجان و ارمنستان محدود است. این شهرستان در گذشته تابع شهرستان مرند بود که بعداً با الحاق برخی روستاهای دیزمار ارسباران به مرکزیت خاروانا تحت عنوان بخش سیه رود یا دیزمار غربی به شهرستان تبدیل شد. بیشتر مکان‌های تاریخی و اماکن مذهبی و جنگلی-توریستی این شهرستان در دیزمار غربی و در روستاهای کردشت، اشتین، نوجمهر، دوزال قرار دارند. قرار گرفتن شهرستان جلفا در حاشیه رود ارس، قرار گرفتن این شهرستان در مرز ایران با جمهوری آذربایجان و ارمنستان و قرار گرفتن در منطقه تجاری ارس این شهرستان را به یکی از شهرستان‌ها با ظرفیت اقتصادی بالا تبدیل کرده است.

مآخذ: نگارندگان ۱۴۰۲

شکل ۱: موقعیت جغرافیایی منطقه جلفا

مآخذ: نگارندگان ۱۴۰۲

شکل ۲: تصویر ژئوتوریستی جلفا

روش فیولت پارک ملی:

یکی از روش‌های ارزیابی مناطق ژئوتوریستی و توانمندی‌های آن استفاده از مدل پارک ملی (فیولت) می‌باشد. در این روش ژئومورفوسایت با توجه به چهار معیار منشا شکل‌گیری، پراکندگی جغرافیایی، گردشگری و وضعیت کلی دسترسی از این پارک ملی جهت مطالعه و ارزیابی انتخاب گردید (اروجی، ۱۳۹۱) ارزیابی کلی ژئوتوریسم و ژئومورفوسایت‌ها در این روش در مجموع بر اساس دو نرخ اصلی صورت می‌گیرد. نرخ مدیریتی یک پشتیبانی جهت تصمیم‌گیری می‌باشد. که می‌تواند شامل مواردی چون برنامه‌ها، طرح‌ها و تدابیر علمی همچون فرایند کنترل، زمانبندی و غیره (طرح‌ها و پروژه‌های حفاظت محیطی ویژه، مدیریت داده‌ها و اطلاعات تصویری و غیره می‌باشد. نرخ گردشگری عموماً برای ترویج، توسعه و اشاعه گردشگری صورت می‌گیرد. برای محاسبه این نرخ، باید ارزش‌های مکمل مورد بررسی قرار گیرد. ارزش‌های مکمل در این روش شامل ارزش استفاده و ارزش فرهنگی می‌باشد (فیولت، ۲۰۱۱) معیارهای نرخ مدیریتی و گردشگری بر حسب دامنه تاثیر آن‌ها در منطقه، امتیازی از صفر تا ارا دریافت می‌کنند. (در جدول ۱ و ۲) شکل کلی نرخ مدیریتی و گردشگری، دامنه ارزشی آن‌ها و شکل توضیحات لازم درباره هر زیر شاخص آورده شده است.

جدول ۱: ارزش‌ها و دامنه‌های نرخ مدیریتی

نرخ مدیریتی					
۱	۰/۷۵	۰/۵	۰/۲۵	۰	شاخص
نوع ۱	بین ۱ تا ۲	بین ۳ تا ۴	بین ۵ تا ۷	بیشتر از ۷ نوع	کمیاب بودن
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	پایین	بدون جذابیت	جذابیت‌های جغرافیا دیرینه
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	پایین	فاقد	نمایانگر بودن
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	پایین	فاقد	بافت الگو و نمونه
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	پایین	فاقد	شناخت و ادراک علمی
بین المللی	ملی	منطقه‌ای	محلی	بدون حفاظت	سطح حفاظت اداری
خیلی زیاد	زیاد	متوسط	پایین	بسیار پایین	ظرفیت تحمل
خیلی موثر	موثر	نسبی	ضعیف	بدون اثر خاص	تاثیرات اکولوژیکی

(منبع: فیولت ۲۰۱۱)

جدول ۲: ارزش‌ها و دامنه‌های نرخ گردشگری

نرخ گردشگری						
۱	۰/۷۵	۰/۵	۰/۲۵	۰	شاخص	
ارتباط خیلی زیاد	ارتباط زیاد	ارتباط نسبی	ارتباط ضعیف	فاقد ارتباط	اهمیت نمادی و مذهبی	ارزش فرهنگی
اثرات و نمونه‌های متعدد		نمونه و نشانه ضعیف		بدون اثر تاریخی	اهمیت تاریخی	
بیشتر از ۵۰ منبع	بین ۲۰ تا ۵۰	بین ۶ تا ۲۰	بین ۱ تا ۵	فاقد منبع	اهمیت ادبی و هنری	
بیشتر از ۶ نقطه	۴ تا ۶ نقطه	۲ تا ۳ نقطه	یک نقطه	بدون دید	تعداد نقاط دید	
رنگ‌های متضاد با محیط	زیاد	رنگ‌های مختلف و متفاوت		رنگ‌های مختلف	تباین رنگ	
نزدیکی به جاده و راه ملی	نزدیکی به جاده راه منطقه‌ای	نزدیکی به جاده محلی	کمتر از ۱ کیلومتر از جاده	بیشتر از ۱ کیلومتر از جاده	دسترسی	ارزش استفاده
دست نخورده	کمی آسیب دیده	تا حدودی آسیب دیده	خیلی آسیب دیده	از بین رفته	هماهنگی و بدون دخالت	
سالم		متوسط		زیاد	حسایت و شکنندگی	

منبع: فیولت ۲۰۱۱

مدل پائولوا

در این مدل رقابت‌پذیری مقاصد و پتانسیل‌های ژئوتوریستی شناسایی و عوامل رقابت‌پذیری تعریف و تعیین می‌گردد. رقابت‌پذیری را بر اساس شاخص‌های از پیش تعریف شده ارزیابی کرده و با توجه به سند گردشگری ۲۰۱۳ می‌توان شاخص‌های توسعه گردشگری منطقه مذکور به صورت کلی و بصورت مجزا برای ژئوسایت‌ها تعریف می‌گردد بررسی نمود و آمار دقیق از وضعیت و تعداد و تراکم گردشگران و امکانات رفاهی، زیرساخت‌ها و ویژگی‌های ژئوتوریستی مناطق را ارزیابی و ضریب توسعه گردشگری مناطق بر اساس ویژگی‌های ژئومورفیک تعیین کرد. لازم است در راستای توسعه بیشتر زمین‌گردشگری و همچنین به منظور ارزیابی رقابت‌پذیری، جنبه‌های منفی قابل توجه مرتبط با توسعه گردشگری از جمله عدم وجود زیرساخت‌های کافی، عدم وجود متخصصان ماهر، عدم وجود منابع مالی، اسکان غیرقانونی و همچنین وجود نواحی متروکه که موجب کاهش جذابیت کلی مقصد گردشگری و در نهایت موجب کاهش قدرت رقابت‌پذیری آن منطقه می‌شود نیز مورد توجه قرار گیرند. بر این اساس در این تحقیق بعد از مشخص شدن فاکتورهای

مورد بررسی و ارزیابی فاکتورها با استفاده از مدل پاولووا و همکاران اقدام به تشکیل ماتریس، ماتریس اول نقاط مثبت و ماتریس دوم نقاط منفی سایت ژئوتوریستی منطقه را مورد ارزیابی قرار می‌دهد. ارزش‌های مهم منطقه، سطح رقابت‌پذیری مناطق را پیش بینی می‌کنند. الگوی مراحل پژوهشی این تحقیق به شرح زیر می‌باشد: شناسایی فاکتورهای مثبت و منفی موثر بر رقابت‌پذیری مقاصد زمین‌گردشگری؛ تولید یک ماتریس مربعی با اندازه $n * m$ ، که در آن $n = m$ است؛ هر یک از فاکتورها با هم مقایسه شده و با ارزش‌های ۰، ۱ و ۰.۵ وزن‌دهی می‌شوند؛ در صورت مهم بودن یک به آن فاکتور، ارزش ۱، در صورتیکه از اهمیت کمتری در مقایسه با فاکتور دیگر برخوردار باشد، ارزش ۰ و در صورتیکه ارزش این دو فاکتور با هم برابر باشد، ارزش ۰.۵. به آن اختصاص داده می‌شود. در نهایت جمع هر سطر محاسبه شده و با جمع همه سطرها ارزش نهایی که انعکاس‌کننده ارتباط بین فاکتورهای مورد بررسی بوده می‌باشد، به دست می‌آید. حاصل این دو ماتریس مثبت و منفی بیان‌کننده رقابت‌پذیری ژئوتوریستی منطقه خواهد بود و به عبارتی طبقه بندی رقابت‌پذیری مناطق ژئوتوریستی به ۶ طبقه تقسیم می‌گردد که در جدول (۳) و (۴) نشان داده شده است.

جدول ۳: دسته‌بندی رقابت‌پذیری مقصد ژئوتوریستی

طبقه	رقابت‌پذیری مقصد ژئوتوریستی	نسبت رتبه بندی
طبقه ۱	عالی	بیش از ۲
طبقه ۲	بسیار خوب	۱/۷۰ - ۱/۹۹
طبقه ۳	خوب	۱/۴۰ - ۱/۶۹
طبقه ۴	رضایت بخش	۱/۱۰ - ۱/۳۹
طبقه ۵	مناسب	۱/۰۹ - ۱/۰۰
طبقه ۶	نامناسب	کمتر از ۱

مأخذ: (pavolova et al , 2014)

جدول ۴: شاخص‌ها و گویه‌های تحلیلی رقابت‌پذیری منطقه ژئوتوریستی

عوامل مثبت	عوامل منفی
آبگرم و امکانات درمانی	مناسب نبودن قیمت خدمات
تاریخی و فرهنگی	توسعه غیرمفهومی ژئوتوریسم
ثروت طبیعی	عدم وجود زیرساخت‌های مناسب
سایت‌های هیدرولوژی	عدم وجود متخصصان ماهر
اشیای معدن‌کاری	اسکان غیرقانونی
غارها	مانع مربوط به زبان
سایت‌های چینه‌شناسی	وجود مناطق متروکه
سایت‌های حفاظت شده	کسری بودجه برای توسعه منطقه
سایت‌های دیرینه شده	

مآخذ: (pavolova et al , 2014)

نتایج و یافته‌ها

روش پارک ملی

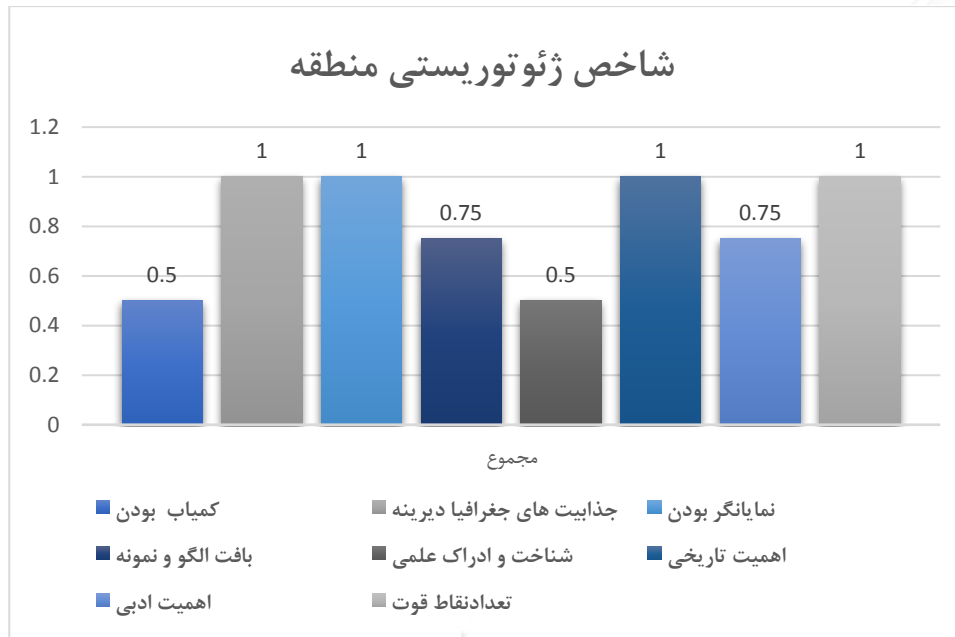
بنابر نتایج حاصله در روش ارزیابی پارک ملی (فیولت) و بررسی‌ها از طریق گروه کارشناسی و از طریق بازدیدهای میدانی ارزش ژئوتوریسم به صورت دو بخش نرخ مدیریتی و نرخ گردشگری ارزیابی گردید. نرخ مدیریتی شامل زیرشاخص‌های علمی و حفاظتی بوده و در ۵ گروه ارزیابی می‌شود که شامل: کمیاب بودن، نمایانگر بودن، جذابیت جغرافیایی دیرینه، بافت و درک علمی می‌باشد. در رده تقسیم‌بندی گردشگری به دو زیرشاخص فرهنگی و ارزش استفاده تقسیم بندی می‌گردد که در شاخص فرهنگی به اهمیت مذهبی، ادبی، تاریخی پرداخته شده است و گروه بعدی ارزش استفاده را با زیرشاخص‌های حساسیت و شکنندگی، دسترسی و هماهنگی بودن دخالت اشاره شده است. بر اساس نتایج نرخ مدیریتی منطقه ژئوتوریستی جلفا با مجموع امتیاز کسب‌کرده شامل (۱۰) از قابلیت‌های متنوعی برخوردار است. از میان شاخص‌های ژئوتوریستی، منطقه مذکور در شاخص‌های جذابیت دیرینه، اهمیت تاریخی و نقاط قوت دارای امتیاز بالا (۱) می‌باشد. منطقه جلفا بدلیل اهمیت تاریخی وجود آثار تاریخی ماندگار و قدمت دیرینه همیشه مورد توجه گردشگران و مسافران و کارشناس بوده‌است. این منطقه از نظر شاخص‌های کمیاب بودن، شناخت و ادراک علمی و دست

نخوردگی دچار ضعف و کاستی باشد و همانطور که طبق پرسشنامه‌های تنظیم شده در این راستا استناد شده است امتیاز (۰/۵) را کسب کرده است. امتیازهایی که به اختصاص داده شده است با توجه به بررسی‌ها و ارزیابی دارای توانمندی ژئوتوریستی می‌باشد و بر این اساس شهرستان توریستی جلفا، در شرایط مناسب مدیریتی در حوزه ژئوتوریسم قرار دارند (جدول ۵).

جدول ۵: نتایج ارزش‌های منطقه جلفا با روش فیولت

امتیاز	شاخص ژئوتوریستی منطقه
۰/۵	کمیاب بودن
۱	جذابیت‌های جغرافیا دیرینه
۱	نمایانگر بودن
۰/۷۵	بافت الگو و نمونه
۰/۵	شناخت و ادراک علمی
۱	اهمیت تاریخی
۰/۷۵	اهمیت ادبی
۱	تعداد نقاط قوت
۰/۷۵	دسترسی
۰/۷۵	تباين رنگ
۰/۵	دست نخوردگی
۰/۷۵	حساسیت و شکنندگی
۰/۷۵	اهمیت نمادی و مذهبی
۱۰	مجموع امتیازات

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

شکل ۳: نمودار نتایج مدل فیولت

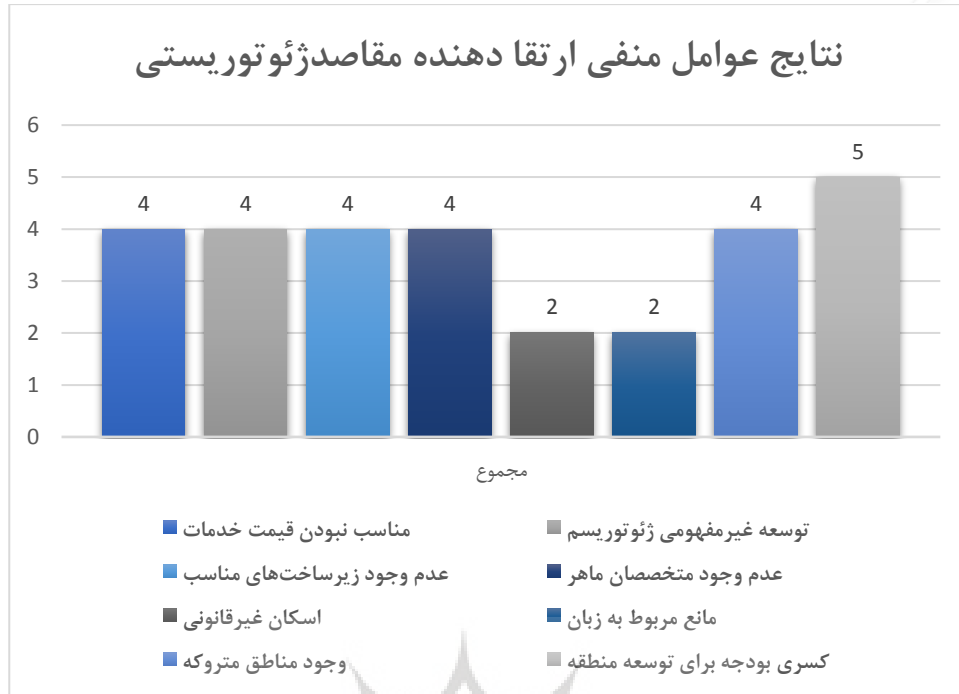
نتایج مدل پائولوا

با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه، از عوامل منفی رقابت پذیری منطقه جلفا به کسری بودجه با مجموع ۵ رقابت پذیری را نسبت به سایر عوامل کسب کرده اند. از عوامل منفی رقابت پذیری مناطق ژئوتوریستی می توان در این منطقه شاخص مانع مربوط به زبان و نیز اسکان غیر رسمی با مجموع ۲ کمترین رقابت پذیری را نسبت به سایر عوامل کسب کرده اند (۶).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

جدول ۶: ماتریس عوامل منفی ارتقا دهنده رقابت پذیری مقاصد ژئوتوریستی

فاکتور	مناسب نبودن قیمت خدمات	توسعه غیر مفهومی ژئوتوریسم	عدم وجود زیرساخت های مناسب	عدم وجود متخصصان ماهر	اسکان غیر قانونی	مانع مربوط به زبان	وجود مناطق متروکه	کسری بودجه برای توسعه منطقه	مجموع
مناسب نبودن قیمت خدمات	X	۰	۰/۵	۰/۵	۱	۰/۵	۰/۵	۰	۴
توسعه غیر مفهومی ژئوتوریسم	۱	X	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۴
عدم وجود زیرساخت های مناسب	۰/۵	۰/۵	X	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۰/۵	۴
عدم وجود متخصصان ماهر	۰/۵	۰/۵	۰/۵	X	۰/۵	۱	۰/۵	۰/۵	۴
اسکان غیر قانونی	۰	۰/۵	۰/۵	۰/۵	X	۰/۵	۰	۰	۲
مانع مربوط به زبان	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰	۰/۵	X	۰	۰	۲
وجود مناطق متروکه	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۱	X	۰/۵	۴
کسری بودجه برای توسعه منطقه	۱	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۱	۱	۰/۵	X	۵

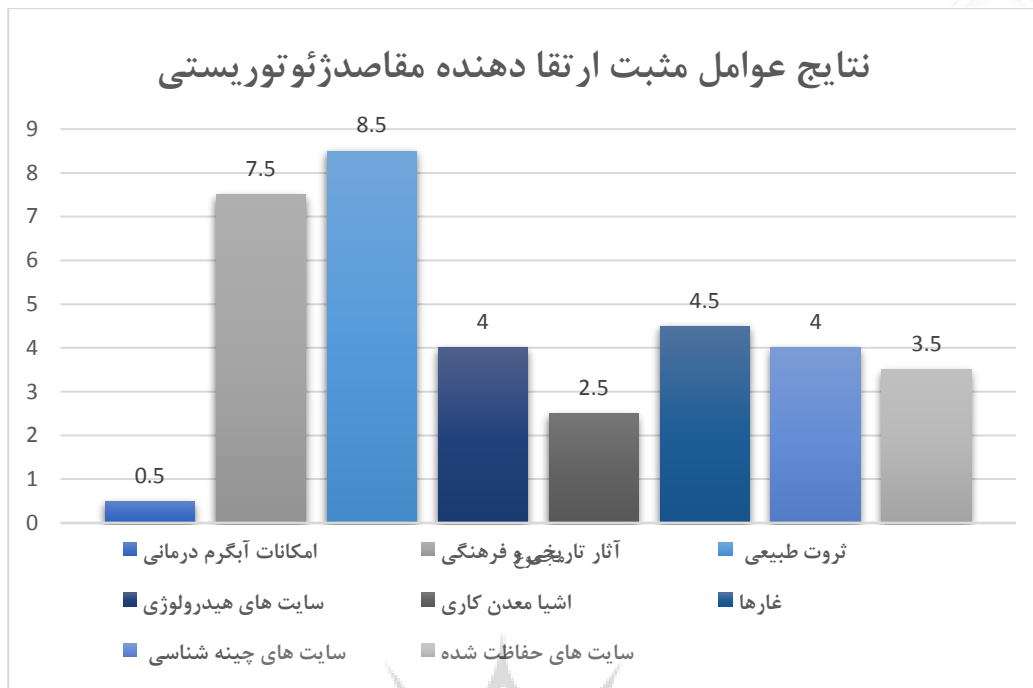
شکل ۴: نمودار نتایج ماتریس عوامل منفی ارتقا دهنده رقابت‌پذیری مقاصد ژئوتوریستی

با توجه به نتایج به دست آمده از مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه، از عوامل مثبت رقابت‌پذیری منطقه جلفا به وجود ثروت طبیعی با مجموع ۸/۵ رقابت‌پذیری را نسبت به سایر عوامل کسب کرده‌اند. در این منطقه امکانات آبگرم و درمانی با مجموع ۰/۵ کمترین رقابت‌پذیری را نسبت به سایر عوامل کسب کرده‌اند. از لحاظ عوامل مثبت طبیعت بکر و دست-نخورده امتیاز بیشتری را برای رقابت با سایر مناطق جلفا اختصاص داده‌است (۷).

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

جدول ۷: ماتریس عوامل مثبت ارتقا دهنده رقابت پذیری مقاصد ژئوتوریستی

مجموع	سایت‌های دیرینه شده	سایت‌های حفاظت شده	سایت‌های چینه شناسی	غارها	اشیا معدن کاری	سایت‌های	ثروت طبیعی	آثار تاریخی و فرهنگی	امکانات آبگرم و درمانی	فاکتور
۰/۵	۰	۰	۰	۰	۰/۵	۰	۰	۰	X	امکانات آبگرم و درمانی
۷/۵	۰/۵	۱	۱	۱	۰/۵	۱	۰/۵	X	۱	آثار تاریخی و فرهنگی
۸/۵	۱	۱	۱	۱	۱	۱	X	۰/۵	۱	ثروت طبیعی
۴	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	X	۰	۰/۵	۱	سایت‌های هیدروژئولوژی
۲/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	X	۰/۵	۰	۰	۰/۵	اشیا معدن کاری
۴/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	X	۰/۵	۰/۵	۱	۰	۱	غارها
۴	۰/۵	۰/۵	X	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰	۱	سایت‌های چینه شناسی
۳/۵	۰/۵	X	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰	۰	۱	سایت‌های حفاظت شده
۴	X	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰/۵	۰	۰/۵	۱	سایت‌های دیرینه شده

شکل ۵: نمودار نتایج ماتریس عوامل مثبت ارتقا دهنده رقابت پذیری مقاصد ژئوتوریستی

نتیجه گیری و بحث

ژئوتوریسم یکی از گونه های مهم زیست بوم با رویکردی مسئولانه و حفاظت محور است که بر مردمی کردن فنون و علوم زمین و توسعه فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی جامعه بومی تاکید می کند. هدف از این مقاله بررسی و تحلیل قابلیت های ژئوتوریستی و مقاصد ژئومورفولوژیکی شهرستان جلفا با مدل فیولت و مدل پائولوا می باشد. هدف از ژئوتوریسم حفظ تنوع زمین شناختی و ژئوسایت ها می باشد تا با ارتقای توان توریستی اماکن ژئومورفولوژیکی را مطالعه، ارزیابی و معرفی واقع گردند. با توجه به نتایج کسب شده از مطالعات میدانی و تکمیل پرسشنامه طبق نظر گردشگران و کارشناسان منطقه ای از روش ژئوتوریستی فیولت و پائولوا جهت برآورد و شناسایی مناطق ژئوتوریستی استفاده شد. از این روش نتیجه مطلوبی استخراج شد که منطقه ی جلفا شرایط توسعه ی ژئوتوریسم را داراست. منطقه ی ژئوتوریستی جلفا ضمن داشتن جذابیت ها و ارزش های زمین شناختی دارای خدمات گردشگری مناسب است. منطقه ی جلفا با کسب امتیاز ۱۰ از مجموع امتیازهای نرخ گردشگری و مدیریت در زمینه های مختلف علمی، فرهنگی، حفاظتی و ارزش استفاده دارای توان ژئوتوریستی می باشد. همچنین طبق ارزیابی های صورت گرفته با مدل پائولوا عوامل منفی رقابت پذیری منطقه جلفا به وجود ثروت طبیعی با مجموع ۸/۵ رقابت پذیری و در بین عوامل مثبت بیشترین امتیاز مربوط به شاخص وجود ثروت طبیعی با مجموع ۸/۵ رقابت پذیری می باشد. مطالعات مشابهی همچون (اصغری سراسکانرود و نظافت تکه، ۱۳۹۹) به

ارزیابی توان ژئوتوریستی و تحلیل رقابت‌پذیری مناطق ژئوتوریستی شهرستان سرعین با استفاده مدل پائولووا و هادزیک پرداختند. آنها به این نتیجه رسیدند که منطقه گردشگری آلوارس از نظر رقابت‌پذیری نسبت به سایر مناطق گردشگری مورد مطالعه پتانسیل‌های مناسبی برای جذب گردشگر به شهرستان سرعین را به خود اختصاص می‌دهد. (اسفندیاری درآباد و همکاران، ۱۴۰۱) نتایج حاصله نشان می‌دهد منطقه گردشگری سرعین توان گردشگری بالایی برای جذب توریسم در استان اردبیل دارد. (نعمتی و نظافت تکه، ۱۴۰۲) نتیجه‌گیری می‌شود که وجود نقاط ضعف جدی در برخی از زمینه‌های گردشگری از نظر رقابت‌پذیری ژئوتوریستی در طبقه عالی قرار ندارد. بنابراین نتیجه‌گیری می‌شود در مقایسه انواع مدل‌های توریستی، مدل پائولووا بیشترین کاربرد را دارد و مناطق از لحاظ مختلف همچون ارزش منفی و مثبت شناسایی و ارزیابی می‌گردد. در بررسی و تحلیل قابلیت‌های ژئوتوریستی و مقاصد ژئومورفولوژیکی شهرستان جلفا پیشنهاد می‌گردد در مطالعات آتی شاخص‌های جدید بر مبنای ویژگی‌های مورفولوژیک منطقه ارائه و مورد بررسی واقع گردد.

منابع

- ابراهیم پور، حبیب، نعمتی، ولی، نظافت تکه، بهروز. (۱۴۰۱) بررسی توانمندی های ژئوتوریستی استان اردبیل با استفاده از مدکوبالیکوا و مدل فیولت (مطالعه موردی نیر سرعین نمین)، جغرافیا و روابط انسانی، دوره ۵، شماره ۴.
- اسفندیاری درآباد، فریبا؛ نظافت تکه، بهروز؛ شهبازی شرفه، زهرا، (۱۴۰۱) بررسی و ارزیابی تاثیرگذاری مخاطرات بر توسعه توریسم (مطالعه موردی: شهرستان مشکین شهر) جغرافیا و روابط انسانی، شماره ۳ صص ۲۰۴-۱۸۴
- ثروتی، محمدرضا و کزازی الهام (۱۳۸۵) تحلیل عوامل مؤثر بر گردشگری در روستای گنبرف با استفاده از مدل راهبری SWOT کنفرانس سلامت تبریز، فصلنامه علمی پژوهشی فضای جغرافیایی دوره ۶
- شریف زاده، ابوالقاسم، مراد نژاد، همایون. (۱۳۸۱) توسعه پایدار و گردشگری روستایی مکان نشر نامشخص: ماهنامه اقتصادی جهاد ۱۳۸۱ صص ۴۷-۶۱ جلد ۲۵۱، ۲۵۰
- طاهرخانی، محمد، جهان تیغمند، سمیه، سلیمی سبحان، محمدرضا. (۱۳۹۹)، اولویتبندی توان‌های زمین- گردشگری ژئوسایت‌ها (مطالعه موردی: الموت قزوین)، جغرافیا فصلنامه علمی - پژوهشی و بین المللی انجمن جغرافیایی ایران، سال ۱۸ شماره ۶۴، ۱۰۶.
- طاهری، کبری، حسینی، آناهیتا، امیری، امیر (۱۴۰۱) بررسی صنعت گردشگری در کشورهای در حال توسعه (نمونه موردی مغولستان). جغرافیا و روابط انسانی، ۱(۵)، ۳

عابدینی، موسی، همتی، طاهر، نظافت تکه، بهروز، خیاطی، آیلار. (۱۴۰۱). ارزیابی توانمندی‌های توسعه گردشگری پایدار ژئومورفوسایت‌ها با استفاده از مدل کومانسکو و مدل پائولوا (مطالعه موردی: مسیر توریستی سبلان تا گردنه حیران). فصلنامه جغرافیایی فضای گردشگری، ۱۱(۴۴)

مختاری، داود، (۱۳۹۴)، اهمیت نقشه‌های زمین پیمایی در مدیریت مکان‌های ژئومورفیکی ایران، (مطالعه موردی: گردنه پیام)، نشریه علمی - پژوهشی جغرافیا و برنامه ریزی، سال ۱۶، شماره ۳۷، ۱۵۱-۱۷۲

مقصودی، مهران؛ شمسی‌پور، علی؛ نوربخش، سیده فاطمه. (۱۳۹۰). پتانسیل سنجی مناطق بهینه توسعه ژئومورفوتوریسم منطقه مرنجاب در جنوب دریاچه نمک، پژوهش‌های جغرافیای طبیعی، شماره ۷۷، صص ۱۹-۱.

مقیم، ابراهیم، زارع احمد آباد، محسن، مختاری، داود. (۱۴۰۱)، ارزیابی توانمندی اشکال ژئومورفولوژیک حاصل از فعالیت گسل تبریز در توسعه ژئوتوریسم با استفاده از روش پانیزا، سیاستگذاری شهری و منطقه‌ای، دوره ۱، شماره ۱،

مقیم، ابراهیم؛ رحیمی هرآبادی، سعید؛ هدائی آرانی، مجتبی؛ علیزاده، محمد؛ اروجی حسن، (۱۳۹۱). ژئومورفوتوریسم و قابلیت‌سنجی ژئومورفوسایت‌های جاده‌ای با بهره‌گیری از روش پیرا (مطالعه موردی: آزادراه قم - کاشان)، نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال دوازدهم، شماره ۲۷، صص ۱۸۴-۱۶۳.

نظافت تکه، بهروز؛ اسفندیاری درآباد، فریبا، شهبازی شرفه، زهرا، (۱۴۰۱). مدل‌سازی نوین گردشگری برای تداوم فعالیت کسب و کارهای بخش توریسم در شرایط کرونا ویروس (مطالعه موردی: شهر توریستی سرعین) جغرافیا و روابط انسانی، شماره ۳ صص ۱۵-۱

نعمتی، ولی؛ نظافت تکه، بهروز، (۱۴۰۲). ارزیابی و تحلیل رقابت‌پذیری ژئوتوریسمی شهرستان نیر با استفاده مدل پاولوا، جغرافیا و روابط انسانی، شماره ۴ صص ۱۰۹-۸۶

نوحه گر، احمد، حسین زاده محمد مهدی و پیراسته اسما، (۱۳۸۸) ارزیابی قابلیت‌های طبیعت گری جزیره قشم با بهره گیری از مدل مدیریت استراتژی SWOT نشریه جغرافیا و توسعه

یمانی، مجتبی؛ عظیمی‌راد، صمد؛ باقری، سجاد. (۱۳۹۱). بررسی قابلیت‌های ژئوتوریسمی ژئومورفوسایت‌های منطقه سیمره، جغرافیا و پایداری محیطی، شماره ۲-۸۸-۶۹.

Buttler, R.W. (1980) 'the concept of a tourist area cycle of evolution: implications for management of resources', 2010 The Canadian Geographer, 24(1):5-12.

Haigh, Matthew (2020) Cultural tourism policy in developing regions: The case of Sarawak Malaysia Tourism Management: 1-13.

- Hall, C.M. and David, B.W. (2009). Sustainable tourism futures, Routledge11-Schianetz, K., et al., 2007, Concepts and Tools for Comprehensive Sustainability Assessments.
- Harrison, C. (1991) "Country side Recreation in a changing societ, London: TMS. Partnership.
- Jones, W. (2008), Keeping Found Things Found: The study and practice of Personal Information Management, Morgan Kaufmann Publishers, Burlington.
- Kang, M & Moscardo, G. (2006), "Exploring cross- cultural differences in attitudes towards responsible tourist behavior: A comparison of Korean, British and Australian tourists", Asia Pacific Journal of Tourism Research, Vol, 11(4).
- Knowd,. L. (2001) "Rural Tourism: Panacea and Paradox, School of Environment and Agriculture", university of Western Sydney.
- Miyaki, M. (2008), "Tourism and the local business community in small cities and towns: a qualitative study of the Blackstone Valley, Rhode Island", Thesis of Master, Boston University.
- Moscardo, G., & Pearce, P. (1999), Mindful visitors: Heritage and tourism, Annals of Tourism Research, Vol. 26 (2).
- Nowacki, Marek. Kowalczyk Aniot, Joanna. Krolikowska, Królikowska. Pstrocka, Małgorzata. and Awedyk, Matylda (2018) Strategic Planning for sustainable Tourism Development in Poland sustainable Development and world Ecology: 562-567.
- Oliver, T., & Jenkins T. (2003), Sustaining rural landscapes: the role of integrated tourism, Landscape Research, Vol. 28 (3).
- Pearce, D w and Atkinson, G D.,(1995), Capital theory and the Measurement of Sustainable Development, An Indicator of Weak Sustainability, Ecological Economicd, No8, pp 103-108.
- Ross K. DowlingReceived: 11 January 2010 Accepted: 18 October 2010Springer-Verlag
- Saarinen, Jarkko. 2006. Traditions of Sustainability in Tourism Studies. s.l.: Annals of Tourism Research, 2006. pp. 1121-1140. Vol. 33.